

Интелектуален продукт 1

**Обобщен доклад: Набор от подходи за
предотвратяване на кибертормоза в онлайн
обществото**

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	2
Изследователски методи	5
Документално проучване.....	5
Онлайн проучване.....	7
Дълбочинни интервюта.....	10
Обобщени методи.....	11
ПРОУЧВАНЕ НА ТЕКУЩОТО СЪСТОЯНИЕ В ШЕСТТЕ ДЪРЖАВИ ОТ УЧАСТВАЩИ В ПРОЕКТА ТАБАСКО: ЗАКОНОДАТЕЛСТВО, ОФИЦИАЛНИ МЕРКИ, ЧАСТНИ ИНИЦИАТИВИ, ОТРАЗЯВАНЕ В ПРЕСАТА	12
Въведение в законодателството, официалните мерки, частните инициативи.....	12
Кое законодателство в момента е насочено срещу (кибер)тормоза?.....	13
Как изглежда на практика законодателството за борба с кибертормоза?.....	14
Заключение Законодателство, официални мерки и частни намерения.....	15
Отразяване в пресата.....	16
СЕРИОЗНОСТ НА ПРОБЛЕМА: ИЗПОЛЗВАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КИБЕРТОРМОЗА	16
Използване на социални медии във всички страни.....	16
Разпространение на кибертормоза в държавите, обхванати от проучването.....	17
Личен опит (въз основа на интервютата).....	20
СРЕДСТВА ЗА ЗАЩИТА, ПРИЛАГАНИ ОТ УЧИЛИЩАТА, ПРЕПОРЪКИ ОТ НАУКАТА, ПОДХОДИ, ПОДКРЕПЯНИ ОТ ВЛАСТИТЕ, ПРИЗНАТИ НАЙ- ДОБРИ ПРАКТИКИ	20
УЧАСТИЕ НА МЕСТНИТЕ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ В ПОВИШАВАНЕТО НА ОСВЕДОМЕНОСТТА И ПРЕДОТВРАТЯВАНЕТО НА ТОРМОЗА	22
УЧАСТИЕ НА ВСИЧКИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ В ПОВИШАВАНЕТО НА ОСВЕДОМЕНОСТТА И ПРЕДОТВРАТЯВАНЕТО НА ТОРМОЗА	23
СРАВНЕНИЕ НА ПОДХОДИТЕ	24
ЛИПСВАЩИ ПОДХОДИ: СПЕШНИ НУЖДИ	24
Външни препратки	25

ВЪВЕДЕНИЕ

Тормозът е сериозен социален проблем, който се определя като "агресивно, умишлено действие, извършвано от група или индивид, многократно и продължително във времето, срещу жертва, която не може лесно да се защити" (Smith et al., 2008, p. 376). С други думи, тормозът се състои от комбинация от множество компоненти: (1) агресия, (2) преднамереност, (3) повтарящ се характер и (4) ясен дисбаланс във силите (Dooley, Pyżalski, & Cross, 2009). Освен това, поради широкото разпространение на смартфоните и социалните медии, наред с традиционния тормоз, се появи и друг вид тормоз. Кибертормозът се характеризира с използването на информационните и комуникационните технологии като средство за тормоз, при което е по-вероятно извършителят да е анонимен, докато нанася вреда на жертвата (Ciucci, Baroncelli, & Nowicki, 2014; Ang, 2016; Sticca, Ruggieri, Alsaker, & Perren, 2013).

Целта на изследването, проведено по проект TABASCO е да се проучи (кибер)тормозът във всички участващи страни. Нашата цел е да проучим как юношите използват социалните медии и как използването на социалните медии влияе на живота им по отношение на потенциални рискове като кибертормоза. Нашата цел не е да правим профили на жертвите, извършителите и/или страничните наблюдатели, тъй като по тази тема вече има многобройни изследвания. Въпреки това кибертормозът все още е широко разпространен проблем, така че е важно да продължим да проучваме как можем да предотвратим, намалим и/или спрем кибертормоза. Ето защо с проектното изследване на TABASCO целим да разберем как се предотвратява кибертормозът в участващите държави, например чрез разглеждане

на съществуващото законодателство.

Изследването беше проведено във всички страни партньори по настоящия проект и се състоеше от подход със смесени методи. Първо, във всяка страна беше проведено документално проучване. Основната цел на тази първа част беше да се проучи участието на заинтересовани страни извън училището (като правителство, полиция, институции, благотворителни организации, фондации, преса/медии) в повишаването на осведомеността и превенцията на кибертормоза. За тази цел партньорите във всяка държава попълниха предварително съгласуван образец с възможно най-много информация, събрана от официални уебсайтове и документи (например от държавни институции, полиция или агенции), както и от собствената им мрежа от учители и външни експерти. След това във всяка държава беше проведено количествено онлайн проучване сред юноши на възраст от 10 до 19 години. Основната цел на проучването беше да се разбере ролята на социалните медии в живота на подрастващите и участието им в потенциални рискове, като например кибертормоз. Накрая бяха проведени дълбочинни полуструктурирани интервюта (със същата възрастова група), за да се осигури по-задълбочено разбиране на техния опит със социалните медии и с кибертормоза.

Учениците споделиха лични истории за начина, по който използват социалните медии, но също така и за тяхното (ако е приложимо) участие в кибертормоз като жертва, извършител и/или страничен наблюдател. Както онлайн проучването, така и дълбочинните интервюта се фокусираха върху социалните измерения (кой е въввлечен), както и върху мотивационните измерения (защо са въввлечени подрастващите).

Резултатите от изследванията по проекта на TABASCO са синтезирани в настоящия доклад. Изготвени са и индивидуални национални доклади от всяка страна партньор. В следващите страници първо ще предоставим малко повече информация за използваните методи за събиране на данни. След това ще бъдат направени сравнения между събраните данни от различните държави. За събирането на данните бяха внимателно взети предвид етични съображения, а етичното одобрение беше предоставено от Комитета по изследователска етика и управление на данните на Училището по хуманитарни и цифрови науки на Университета в Тилбург.

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ МЕТОДИ

Документално проучване

Всички участващи страни проведоха проучване, като потърсиха (онлайн) ресурси от държавни институции, полиция, организации с нестопанска цел и т.н. за превенция на кибертормоза в тяхната страна. Документалното проучване беше извършено в периода май-юни 2021 г. с помощта на шаблон, състоящ се от седем раздела.

Първо, беше събрана информация относно законодателството. Този раздел се отнасяше до националните закони и официалните разпоредби на по-ниско ниво във всяка страна. Под законодателство разбираме конкретни закони или политики за превенция на тормоза, които са наложени от правителството или други органи (напр. забрана за събиране, наложена от полицията).

Във втория раздел беше събрана информация относно официалните точки за контакт или горещи линии. Този раздел е посветен на официалните точки за контакт във всяка държава. Официалните точки за контакт или горещи линии са местата, където хората могат да докладват за случаи на (кибер)тормоз (онлайн или офлайн). Тук нямаме предвид системите за докладване, които са интегрирани в платформите на социалните медии или интернет доставчиците. Официалните точки за контакт или горещи линии се различават от линиите за помощ, които предоставят консултации, насочване и активно изслушване, но които не регистрират официално докладвания инцидент.

В трети раздел събрахме информация за линиите за помощ. Линията за помощ за деца е телекомуникационна и информационна услуга, включително в интернет, в полза на деца и юноши. Линията за помощ на деца предоставя преки услуги,

включващи, но не само: консултиране, насочване и активно изслушване. Линиите за помощ предоставят помощ, те не са официални точки за контакт или горещи линии. Всяка платформа, която отговаря на това описание и се занимава с проблемите на тормоза, представлява интерес. Това включва и линии за помощ, които не се занимават единствено с проблемите на тормоза.

В четвъртия раздел бяха събрани данни за информационните центрове. Информационните центрове са места, където хората могат да намерят информация за определенията, видовете и стратегиите за справяне с (кибер)тормоза. Тези центрове обикновено насочват потребителите и към линии за помощ или официални точки за контакт.

В петия раздел беше събрана информация за националните кампании за (кибер)тормоз. Националните кампании са (поредица от) координирани дейности като плакати, публични изказвания, събития или други подходящи комуникации, които са предназначени за постигане на социална цел. Националните кампании, специално разработени по отношение на (кибер)тормоза, могат да имат за цел: (1) да информират хората за разпространението му, (2) да популяризират определени линии за помощ или точки за контакт, (3) да повишат осведомеността по темата, (4) да насърчават разговор по темата или (5) да предприемат превантивни действия за спиране на тормоза.

В шестия раздел беше събрана информация за онлайн общностите във всяка страна. Онлайн общността е място, където връстниците могат да си помагат и да се подкрепят в моменти на стрес или трудности. Тези общности се различават от линиите за помощ, където професионалисти (или обучени доброволци) взаимодействат с младежите. Онлайн общностите могат да съществуват например в социалните медии или в онлайн форум. За да намерите информация за онлайн общности, можете например да потърсите в популярни социални медии във вашата страна, като Facebook,

с думи за търсене като "срещу тормоза", "тормоз в училище" или "група за подкрепа при тормоз".

В седмия и последен раздел беше събрана информация относно отразяването на (кибер)тормоза в пресата във всяка страна. Терминът "отразяване в пресата" се отнася до всички текстови новинарски статии и репортажи чрез видео или аудио, публикувани от офлайн журналистически медии (например телевизионни новини, вестници, списания, радио) или онлайн журналистически медии (например новинарски уебсайтове, приложения или социални медии). Критерият беше да бъде описано нещо, свързано с (кибер)тормоз. Информацията за отразяването в пресата беше намерена на уебсайтовете на различни новинарски източници, например вестници или радио и телевизионни канали. Често новинарските източници поставят етикети на техните новинарски статии. Например, на уебсайтовете на холандските новинарски източници можем бързо да намерим преглед на всички новинарски статии, свързани с тормоз, като потърсим тага "resten" (тормоз на холандски език).

Онлайн проучване

За да се проучи използването на социалните медии от подрастващите и до каква степен те изпитват или упражняват поведение, което може да бъде класифицирано като кибертормоз, бе разработен специален въпросник. Въпросникът включваше елементи относно използването на социалните медии (напр. честота, платформи на социалните медии), разпространението на кибертормоза и социодемографски характеристики.

Във всяка страна беше попълнен онлайн въпросника, насочен към юноши на възраст между 10 и 19 години, чрез софтуерния инструмент за онлайн проучвания

Qualtrics. Във всяка държава беше администриран идентичен въпросник, но преведен от всеки партньор на езика, който се говори предимно в съответната държава (т.е. нидерландски, български, румънски, италиански, полски и португалски). Въпросникът беше разработен от екипа на университета в Тилбург, който се състои от двама старши изследователи с по над 10-годишен опит в събирането на данни онлайн, включително по чувствителни теми като антисоциалното поведение. Въпросите бяха формулирани по опростен начин, разбираем за целевата група. Що се отнася до вариантите за отговор, повечето въпроси включваха възможности за избор между няколко отговора, за да се намали когнитивното натоварване и да се увеличи броят на отговорите, които бяха взаимно изключващи се и изчерпателни. Данните бяха събрани в периода между 25 януари и 13 юли 2022 г.

Връзката към въпросника беше разпространена от всеки партньор в местните училища. На началната страница на анкетата беше споделена информация за целта на проучването, финансиращия орган, продължителността на анкетата (+/- 15 минути за попълване) и етични съображения, като поверителност и право на спиране по всяко време на провеждането на анкетата. В края на началната страница учениците бяха помолени да дадат активно съгласие за участие в проучването. След като учениците се съгласят, те могат да преминат към първия набор от въпроси. Ако учениците не дадат активно съгласие, те се препращат към края на въпросника.

Въпросникът се състоеше от различни части. В първата част учениците бяха попитани за начина, по който използват социалните медии, като например вида на платформите, които използват, и времето, което прекарват в социалните медии.

Втората част на въпросника се състоеше от въпроси за оценка на скорошното им участие като жертва, извършител и/или страничен наблюдател в (общ) кибертормоз и в кибертормоз, основан на предразсъдъци. По-конкретно, учениците бяха помолени

да посочат участието си в различни форми на (общ) кибертормоз и кибертормоз, основан на предразсъдъци, през последните три месеца. Всички тези измервания се основаваха на валидирани скали (общ кибертормоз, 6 елемента: Del Rey et al., 2015; кибертормоз, основан на предразсъдъци, 14 елемента: Tomé- Fernandez et al., 2019). Направено бе разграничение между общите форми на кибертормоз (пример за елемент е: „Наричане със зловни или обидни имена онлайн“) и кибертормоз, основан на предразсъдъци, или кибертормоз, основан на етническа принадлежност, пол, сексуални предпочитания или други характеристики (пример за елемент е „Изключване или игнориране поради това, че сте от друга раса или принадлежите към друга религия или етнос“). Тъй като въпросите за кибертормоза могат да се разглеждат като възразяващи въпроси, тези конструкции умишлено са избрани да бъдат в средата на въпросника, тъй като това разположение може да предизвика по-малка реактивност поради предишните отговори на въпросите (Тоероел, 2015). Освен това въвеждането на тези въпроси успокоява респондентите, като им напомня, че отговорите им са анонимни. Последната част на въпросника се състоеше от въпроси, измерващи социално-демографските характеристики на респондентите, включително възраст, идентифициран пол и произход. В края на анкетата респондентите получиха благодарност за участието си в проучването и бяха помолени да споделят адреса на електронната си поща, ако желаят да направят последващо интервю след анкетата. Електронните адреси бяха използвани само за набиране на участници за интервютата. Лични данни и/или информация, която може да бъде идентифицирана, беше изтрита след приключване на набирането на участници в интервютата.

Общо 335 ученици от всички държави проявиха интерес към участие в проучването, като кликнаха върху връзката за проучване и започнаха онлайн проучването. Въпреки това не всички ученици дадоха съгласието си или завършиха

цялото проучване, поради което данните на тези ученици бяха заличени за по-нататъшни анализи. В резултат на това се получи аналитична съвкупност от данни, включваща общо 258 участници във всички държави: N Нидерландия = 51, N България = 39, N Румъния = 38, N Италия = 26, N Полша = 55, N Португалия = 49. Средната възраст на учениците беше 15,07 години (стандартно отклонение = 1,816; диапазон от 10 до 19 години).

Малко по-малко от половината от извадката се определиха като жени (48,4 %), 45,7 % - като мъже, 1,6 % - като небинарни, 0,8 % - като транссексуални, 0,8 % - като въпросителни, 1,2 % - като "други", а 1,6 % предпочетоха да не кажат. Почти всички ученици описват произхода си като "европейски" (99,4 %).

Дълбочинни интервюта

Накрая бяха проведени дълбочинни полуструктурирани интервюта лице в лице, за да се разбере по-добре опитът на юношите със социалните медии и кибертормоза. Интервютата бяха проведени от всеки от партньорите в собствената му държава. Схемата на интервюто (набор от въпроси) беше преведена от всяка страна партньор. Интервюто започна с въведение, в което беше представен проекта TABASCO, както и целта на проучването. От всички ученици, които участваха в интервютата, беше поискано активно информирано съгласие. По време на въведението бяха обяснени и етични съображения, като например правото да се спре интервюто по всяко време и повече информация за това как ще се съхраняват и отчитат данните (поверително, анонимно, защитено съхранение). След въведението бяха зададени общи въпроси относно използването на социалните медии, като например мотивите за използването им, дейностите им онлайн, положителния им опит със социалните медии и отрицателния им опит. В следващата част бяха зададени въпроси относно

поверителност, като например доколко са загрижени за своята поверителност и дали споделят лична информация онлайн. В последната част на интервюто бяха зададени въпроси за кибертормоза. Кибертормозът беше описан като: "Понякога някой използва интернет или мобилните телефони, за да изпрати на някого зловни или обидни съобщения, използвайки думи, снимки или видеоклипове. Когато това се случва отново и отново и за лицето е трудно да се защити или да спре случващото се, това се нарича кибертормоз. Някои примери за това са разпространяването на злонамерени съобщения по адрес на някого, разпространяването на лъжи или слухове или умишленото изключване на някого от онлайн група." Участниците в интервютата описват участието си в кибертормоза като свидетели (странични наблюдатели), жертви и извършители. Освен това участниците в интервютата бяха помолени да опишат обучението по кибертормоз, което са получили в училище. Бяха попитани и какво биха направили, ако искат да научат повече за кибертормоза и/или ако имат нужда от помощ или подкрепа по отношение на кибертормоза.

Общо валидна информация е събрана от 29 юноши. Участниците бяха набрани чрез онлайн проучването и/или чрез училищата, в които работят партньорите. Интервютата бяха аудиозаписани и бяха направени транскрипции. Въз основа на транскрипциите можеха да се направят обобщения на всяко интервю и сравнения между отделните интервюта.

Обобщени методи

Чрез използването на смесен подход, състоящ се от документално проучване, онлайн проучване и дълбочинни интервюта лице в лице, бяха събрани множество данни, за да се направи преглед на настоящата ситуация в отделните държави,

сериозността на проблема, прилаганите средства за защита, участието на общите и местните заинтересовани страни в осведомяването и предотвратяването на тормоза и липсващите подходи. В следващата част на настоящия обобщаващ доклад ще направим сравнения между държавите.

ПРОУЧВАНЕ НА ТЕКУЩОТО СЪСТОЯНИЕ В ШЕСТТЕ ДЪРЖАВИ ОТ УЧАСТВАЩИ В ПРОЕКТА ТАБАСКО: ЗАКОНОДАТЕЛСТВО, ОФИЦИАЛНИ МЕРКИ, ЧАСТНИ ИНИЦИАТИВИ, ОТРАЗЯВАНЕ В ПРЕСАТА

Въведение в законодателството, официалните мерки, частните инициативи

Законодателството е инструмент на правителствата за промяна на нежеланото поведение, поради възпиращия му ефект (т.е. предизвикване на страх от наказание), но също и поради имплицитните морални ценности, които законите представляват (напр. хората не трябва да вредят на другите; Finamore, 2019). Ето защо важният въпрос, на който искаме да отговорим, е: Има ли понастоящем превенцията на кибертормоза правно основание и различава ли се то в отделните държави? За да отговорят на този въпрос, през 2021 г. всички партньори по проекта TABASCO проведоха документално проучване, за да картографират наличната информация за законодателството по отношение на кибертормоза в тяхната страна. Всички партньори възприеха сходна стратегия за търсене въз основа на предварително определен шаблон. Информацията беше извлечена от търсачката на Google. В тази статия се обобщава как законодателството в участващите европейски държави съвпада и се различава едно от друго и се подчертават наблюдаваните особености. Следва да се отбележи, че областта на превенцията и интервенцията непрекъснато се

променя, така че е възможно този преглед да не е 100% пълен към момента на публикуването.

Кое законодателство в момента е насочено срещу (кибер)тормоза?

Под законодателство разбираме конкретни закони или политики за превенция на (кибер)тормоза, наложени от правителството или други органи (например полицията). От шестте държави, които бяха изследвани (България, Румъния, Полша, Португалия, Италия и Нидерландия), само в две (Италия и Румъния) има закони, които се отнасят конкретно до традиционния тормоз или кибертормоза. В Италия съществува Закон № 71/2017, наречен "Разпоредби за защита на малолетните и непълнолетните с цел предотвратяване и борба с явлението кибертормоз - закон срещу кибертормоза" (Gazzetta Ufficiale, 2017). Този закон има за цел да се бори с кибертормоза чрез превантивни действия, насочени към защита на жертвите, от една страна, и превъзпитание на извършителите, от друга. Законът гарантира, че доставчиците на услуги, които управляват социалните мрежи и платформите за онлайн съобщения, носят отговорност. Освен това жертвите могат да подават съдебни иски срещу извършителите, които след това могат да бъдат преследвани. В италианския Закон № 71/2017 се посочва, че като форма на превенция Министерството на образованието и училищата трябва да организира семинари или конференции за превенция на (кибер)тормоза и да подкрепя училищата да правят същото. По подобен начин в Румъния, следвайки Националния закон за образованието (№ 1/2011), учителите се обучават чрез информационни сесии и кампании да разпознават (кибер)тормоза и да противодействат адекватно на инцидентите (Парламент на Румъния, 2011 г.). По този начин инсталираните закони в

Италия и Румъния се фокусират главно върху организирането на превантивни инициативи, въпреки че повдигат въпроса как изглежда една образователна програма, регламентирана със закон.

В България, Нидерландия, Полша и Португалия съществува само косвено законодателство, което може да се прилага за случаи на (кибер)тормоз. Общото законодателство, което се прилага във всичките шест държави, е Конвенцията за правата на детето, създадена от ООН през 1990 г. и превърнала се в "един от най-широко ратифицираните договори за правата на човека в историята" (UNICEF, n.d.). Тази конвенция описва всички права на децата в гражданската, политическата, икономическата, социалната, здравната и културната област. От държавите, които са ратифицирали тази конвенция, се изисква да спазват всеки член, описан от международното право (например защита от малтретиране [член 19 и свобода от дискриминация [член 2; UNICEF, n.d.]).

Установено е, че дискриминацията е водещ фактор в повечето случаи на тормоз (65%, Нидерландският омбудсман за децата, 2021 г.). Други, по-обща законодателни актове, се фокусират върху отговорността на училищата за осигуряване на безопасна среда и задълженията за предприемане на действия при неправомерно поведение (например в Португалия и Нидерландия). Освен това съществуват закони, свързани с тормоза, като клевета, заплахи, сексуален тормоз и разпространение на вредно съдържание.

Как изглежда на практика законодателството за борба с кибертормоза?

Във всички страни полицията има предимно пряка роля: когато е налице инцидент, свързан с (кибер)тормоз, и той се счита за престъпление (например клевета или заплахи), жертвите могат да съобщят за него, а извършителите могат да бъдат

преследвани. В Португалия ролята на полицията е както превантивна, така и възстановителна. Полицията за обществена сигурност (*Polícia de Segurança Pública*), Министерството на вътрешните работи и Министерството на образованието съвместно стартираха програмата "Безопасно училище" (*Programa Escola Segura*), която помага на училищата (1) да предотвратяват случаи на (кибер)тормоз и (2) да се намесват, когато са настъпили случаи на (кибер)тормоз (*Polícia Segurança Pública*, n.d.). В Полша полицията играе само превантивна роля: полската полиция редовно организира информационни сесии за предотвратяване на кибертормоза в училищата.

Заклучение Законодателство, официални мерки и частни намерения

В обобщение, специалните закони срещу (кибер)тормоза са по-скоро рядкост в европейските страни. Това обаче не означава, че проблемите на (кибер)тормоза са изцяло извън законодателството, тъй като съществуващите закони могат да се прилагат косвено към инцидент, свързан с (кибер)тормоз. Съответно във всички изследвани европейски държави инцидентът може официално да бъде докладван в полицията, ако въпросното поведение на (кибер)тормоз нарушава закона. Освен това няколко държави отделят допълнително внимание на превенцията на тормоза в определени законодателни актове в областта на образованието или безопасността. Дългосрочните ефекти на такова законодателство върху намаляването на поведението на тормоз все още не са подробно проучени и поради това трябва да бъдат включени в дневния ред на бъдещи изследвания. Едва тогава ще можем ефективно да оценим (не)необходимостта от разработване и поддържане на специално законодателство за борба с (кибер)тормоза.

Отразяване в пресата

В последния раздел от прегледа на действащото законодателство, официалните мерки, частните инициативи и отразяването в пресата искаме да сравним отразяването на кибертормоза в пресата в шестте държави. Кибертормозът е тема, която се появява в пресата, въпреки че в нито една от страните няма седмично отразяване в пресата. В повечето държави темата се появява в пресата един или няколко пъти месечно и/или годишно. Във всички държави новите материали включват статистически данни (числа), които представляват степента на разпространение на кибертормоза, например след публикуването на национално изследване. Друго съдържание на отразяването на кибертормоза в пресата съдържа информация за законодателството, инициативи и кампании за (кибер)тормоз. В някои страни в пресата се споделят лични истории, макар че са оскъден брой. Може да се заключи, че има известно отразяване в пресата, въпреки че то е ограничено (няколко пъти на месец/година) и само в малка степен разнообразно по отношение на съдържанието/предоставената информация.

СЕРИОЗНОСТ НА ПРОБЛЕМА: ИЗПОЛЗВАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КИБЕРТОРМОЗА

Използване на социални медии във всички страни

Юношите прекарват значително време на ден в интернет. В онлайн проучването попитахме учениците колко време на ден прекарват в социалните медии. Средно за всички държави учениците посочиха, че прекарват между три и четири часа на ден в социалните медии. В България подрастващите изглежда

прекарват малко повече време в социалните медии. Българските ученици посочват, че прекарват средно между пет и шест часа на ден в социалните платформи. Беше извършен статистически тест (ANOVA-анализ), за да се установи дали тези разлики между държавите са статистически значими. Резултатите от анализа потвърдиха значимите разлики между държавите за времето, което прекарват в социалните медии на ден ($F(5,249)=6,227, p < .001$). В различните държави учениците са използвали разнообразни платформи за социални медии, сред които WhatsApp, Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, TikTok, YouTube, Discord, Snapchat, Twitch, Telegram и Google+. Най-популярните платформи в различните държави са Instagram (използван от 71,3% от учениците повече от три пъти на ден), WhatsApp (използван от 59,7% от учениците повече от три пъти на ден) и TikTok (използван от 54,7,3% от учениците повече от три пъти на ден). WhatsApp е най-популярната платформа в Нидерландия и Италия. TikTok е най-популярната платформа в България. Instagram е най-популярната платформа в Румъния и Португалия. Facebook, пак се оказа е най-популярната платформа в Полша сред анкетираните.

Разпространение на кибертормоза в държавите, обхванати от проучването

Въз основа на отговорите на учениците за всяка държава, участваща в проучването, и за всички държави заедно бяха изчислени степените на разпространение на явленията ставане на жертва на общ кибертормоз, ставане на жертва на кибертормоз, основан на предразсъдъци, извършване на общ кибертормоз, извършване на кибертормоз, основан на предразсъдъци, съпричастност при общ кибертормоз, съпричастност при кибертормоз, основан на предразсъдъци.

Данните са представени в таблица 1. Процентите представляват частта от учениците, които са участвали поне веднъж през последните три месеца в някоя от посочените специфични роли. За всички държави заедно процентите на разпространение показват, че повече от половината от извадката (58,4%) е била жертва на общ кибертормоз поне веднъж през последните три месеца. Около четирима от всеки десет ученици посочват, че са били жертва на кибертормоз, основан на предразсъдъци, поне веднъж през последните три месеца (39,3%). Що се отнася до извършването на кибертормоз, четирима от всеки десет ученици (39,7%) признават, че са извършвали (общ) кибертормоз над някого поне веднъж през последните три месеца, а всеки пети (24,1%) признава, че е извършвал кибертормоз, основан на предразсъдъци, поне веднъж през последните три месеца. И накрая, около половината участници от извадката посочват, че е била свидетели на кибертормоз (общ кибертормоз: 53,6 %; кибертормоз, основан на предразсъдъци: 46,6 %) поне веднъж през последните три месеца.

Данните за всяка страна са разгледани поотделно в националните доклади, но сравнението показва, че има някои разлики между страните. Що се отнася до ставането на жертва на общ кибертормоз, най-голяма част от жертвите са установени в Италия, а най-малка - в Португалия. Подобни резултати бяха установени и по отношение на ставането на жертва на кибертормоз, основан на предразсъдъци: най-голяма част от жертвите бяха установени в Италия, а най-малка - в Португалия. По отношение на общия кибертормоз най-голямата част от извършителите е установена в Италия, а най-малката - в Полша. По отношение на кибертормоза, основан на предразсъдъци, най-голямата част от извършителите е установена в Италия, а най-малката - в Нидерландия. И накрая, при общия кибертормоз най-голяма част от извършителите са установени в Румъния, а най-

малка - в България. Подобни резултати бяха установени и по отношение на проявите на кибертормоз, основани на предразсъдъци, като най-голямата част от тях бяха установени в Румъния, а най-малката - в България. Бяха извършени статистически тестове (ANOVA-анализи), за да се провери дали тези разлики между държавите са статистически значими. Резултатите от тези анализи потвърдиха значимите разлики между държавите за всички роли/поведения (ставане на жертва на общ кибертормоза: $F(5,251)=5,345$, $p < .001$; ставане на жертва на кибертормоз, основан на предразсъдъци: $F(5,251)=3,957$, $p < .01$; извършване на общ кибертормоз: $F(5,251)=8,156$, $p < .001$; извършване на кибертормоз, основан на предразсъдъци: $F(5,251)=3,274$, $p < .01$; ставане на свидетел на общ кибертормоз: $F(4,204)=4,797$, $p < .01$; ставане на свидетел на кибертормоз, основан на предразсъдъци: $F(4,203)=2,977$, $p < .05$).

Таблица 1. Процент на учениците, които са били въввлечени в различните роли и видове кибертормоз (общ срещу основан на предразсъдъци) поне веднъж през последните три месеца.

Държава	% ставане на жертва на общ кибертормоз	% ставане на жертва на кибертормоз, основан на предразсъдъци	% извършване на общ кибертормоз	% извършване на кибертормоз, основан на предразсъдъци	% ставане на свидетел на общ кибертормоз	% ставане на свидетел на кибертормоз, основан на предразсъдъци
Нидерландия	43,1	25,5	39,2	9,8	64,7	43,1
България	69,2	37,8	35,9	20,5	25,6	26,3
Румъния	68,2	55,3	36,8	28,9	84,2	84,2
Италия	88,5	73,1	76,9	57,7	65,4	50,0
Полша	58,2	50,9	32,7	32,7	36,4	36,4
Португалия	41,7	10,4	33,3	10,4	*	*
Всички държави*	58,4	39,3	39,7	24,1	53,6	46,6

Забележка: *Поради практически ограничения поведението на страничните наблюдатели не е измерено в Португалия.

Личен опит (въз основа на интервютата)

По време на интервютата участниците разказаха за опита си със социалните медии и с кибертормоза. Във всички държави участниците споделиха както за положителен, така и за отрицателен опит. Почти всички участници във всички държави описват, че имат повече положителни преживявания онлайн, отколкото отрицателни. Примери за положителни преживявания са например усвояването на нови умения, чудесното прекарване на времето с приятели и придобиването на увереност в себе си. Някои от участниците в интервютата са станали свидетели на кибертормоз и/или самите те са били жертва на такъв. **От отговорите, дадени в интервютата, става ясно, че младежите считат, че кибертормозът е сериозен проблем. При това проблем, който се разраства.**

СРЕДСТВА ЗА ЗАЩИТА, ПРИЛАГАНИ ОТ УЧИЛИЩАТА, ПРЕПОРЪКИ ОТ НАУКАТА, ПОДХОДИ, ПОДКРЕПЯНИ ОТ ВЛАСТИТЕ, ПРИЗНАТИ НАЙ-ДОБРИ ПРАКТИКИ

Проучването ни позволи да направим преглед на случаите, в които се предоставят средства за правна защита/подкрепа, във всяка държава. По-конкретно се съсредоточихме върху официалните точки за контакт (горещи линии), линиите за помощ и онлайн общностите.

Официалните точки за контакт или горещи линии са местата, където хората могат да докладват за случаи на (кибер)тормоз (онлайн или офлайн), като тези

места са упълномощени или разполагат със средства да предприемат нещо по отношение на докладвания инцидент. Във всички държави има едно или повече официални места за контакт, където може да се докладват инциденти, свързани с (кибер)тормоз. В нито една от страните обаче това не е официално място за контакт, което да съобщава само за случаи на (кибер)тормоз. Повечето от официалните звена за контакт имат по-широка насоченост, варираща от насилие в училище до проблеми с психичното здраве и благосъстоянието.

Линията за помощ на деца е телекомуникационна и информационна услуга, включително в интернет, насочена към деца. Линията за помощ на деца предоставя директни услуги, включващи, но не само: консултиране, насочване и активно изслушване. Във всички държави има една или повече телефонни линии за помощ на деца, които са на разположение за разговори относно (кибер)тормоза. И в този случай повечето линии за помощ имат по-широка насоченост: децата могат да разговарят с тези линии за помощ за всички видове трудности, с които се сблъскват.

Онлайн общността е място, където връстниците могат да си помагат и да се подкрепят в моменти на стрес или трудности. Затова тези общности се различават от линиите за помощ, където професионалисти (или обучени доброволци) взаимодействат с младежите. Онлайн общностите могат да съществуват например в социалните медии или в онлайн форум. За разлика от официалните звена за контакт и линиите за помощ на деца, онлайн общностите са много тематични и във всяка държава съществува онлайн общност по темата за (кибер)тормоза. Някои от тези общности имат голям обхват с повече от 100 000 членове, докато други са по-малки (по-малко от 50 членове).

УЧАСТИЕ НА МЕСТНИТЕ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ В ПОВИШАВАНЕТО НА ОСВЕДОМЕНОСТТА И ПРЕДОТВРАТЯВАНЕТО НА ТОРМОЗА.

Участниците в интервютата във всички страни ни предоставиха повече информация за участието на местните заинтересовани страни в повишаването на осведомеността и предотвратяването на тормоза. На първо място, участниците споделят, че в училище са получавали обучение по въпросите на (кибер)тормоза. Всички участници в интервютата във всички държави са получавали някаква форма на обучение по (кибер)тормоз в училище, но честотата, продължителността и съдържанието на тези обучения се различават значително. Някои от участниците в интервютата в някои държави споделят усещането, че училището не прави достатъчно, за да предотврати, намали и/или спре (кибер)тормоза, но отново има големи разлики в действията, извършвани от училищата между държавите и в рамките на държавите.

Второ, участниците в интервютата споделят за участието на личната им среда, включително приятели, родители и семейство. Като цяло участниците във всички държави считат, че могат да се обърнат към някого от близкото си обкръжение, за да им помогне, ако станат жертва на (кибер)тормоз.

И накрая, участниците в интервютата коментираха ролята на полицията. **Според участниците в интервютата във всички държави полицията играе важна роля в повишаването на осведомеността, предотвратяването и намесата при (кибер)тормоз.**

УЧАСТИЕ НА ВСИЧКИ ЗАИНТЕРЕСОВАНИ СТРАНИ В ПОВИШАВАНЕТО НА ОСВЕДОМЕНОСТТА И ПРЕДОТВРЯВАНЕТО НА ТОРМОЗА

В тази част ще сравним основните заинтересовани страни, които участват в повишаването на осведомеността и превенцията на тормоза в шестте държави. По-конкретно ще се съсредоточим върху информационните центрове и националните кампании.

Информационните центрове са места, където хората могат да намерят информация за определенията, видовете и стратегиите за справяне с (кибер)тормоза. Тези центрове обикновено препращат потребителите и към линии за помощ или официални точки за контакт. Във всички държави има поне един информационен център, който е насочен към безопасността в интернет и/или конкретно към (кибер)тормоза.

Националните кампании са (поредица от) координирани дейности като плакати, публични изказвания, събития или други подходящи комуникации, които са предназначени за постигане на социална цел. Националните кампании, специално разработени по отношение на (кибер)тормоза, могат да имат за цел: (1) да информират хората за разпространението му, (2) да популяризират определени линии за помощ или точки за контакт, (3) да повишат осведомеността по темата или (4) да започнат разговор по темата. По-рано в този доклад описахме наличието на дейности на местно ниво (напр. в училище). Сравнявайки резултатите от различните държави по отношение на националните кампании, става ясно, че във всички държави са се провеждали или все още се провеждат големи национални кампании. Отново, тези кампании са много разнообразни в рамките на/между страните по отношение на целите, методите на комуникация (каналите) и продължителността. Повечето от кампаниите имат за цел да повишат

осведомеността за (кибер)тормоза. Социалните медии са най-използваният метод за комуникация. Кампаниите имат широк диапазон по отношение на продължителността, вариращ от един ден до продължителни (без прекъсване).

СРАВНЕНИЕ НА ПОДХОДИТЕ

Във всички страни (кибер)тормозът се счита за сериозен проблем от страна на младежите. Също така и други заинтересовани страни, включително местни, като например училищата, и национални заинтересовани страни, като например правителствата смятат (кибер)тормоза за сериозен проблем, като се имат предвид усилията им за разработване на законодателство, предотвратяване и/или намеса в случаи на (кибер)тормоз. Във всички държави вече има голямо разнообразие от официални точки за контакт, линии за помощ, информационни центрове, национални кампании и онлайн общности. (Кибер)тормозът се споменава спорадично и в пресата. Въпреки богатството от инициативи, кампании, помощи, и т.н., (кибер)тормозът продължава да бъде сериозен проблем в България, Румъния, Италия, Португалия, Полша и Нидерландия. Липсват доказателства за ефективността на наличните инструменти, което прави невъзможно определянето на тяхната ефикасност.

ЛИПСВАЩИ ПОДХОДИ: СПЕШНИ НУЖДИ

В тази заключителна част на настоящия обобщаващ доклад са формулирани нуждите за развитие въз основа на събраните данни във всички държави. Бъдещите инициативи биха могли да обмислят включването на възможно най-много потенциални заинтересовани страни: деца, юноши, учители, родители,

доставчици на социални медии, обществени служби (полиция), политически партии, преса, и т.н. при разработването и стартирането на кампания. **Изглежда, че тези заинтересовани страни разработват и стартират свои собствени инициативи, но сътрудничеството е слабо. Смятаме, че сътрудничеството между различните заинтересовани страни може да бъде от полза за кампаниите за борба с (кибер)тормоза.** Важна страна, която изглежда не участва пряко в разработването на инициативи срещу (кибер)тормоза, са **самите младежи.** Ето защо смятаме, че сътрудничеството между различни заинтересовани страни (например подход на цялото училище), включително децата, би могло да доведе до успешни инициативи срещу (кибер)тормоза. Тези инициативи могат да бъдат насочени към повишаване на осведомеността за това колко вреден е (кибер)тормозът или да се опитат да предотвратят и/или да се намесят в (кибер)тормоза. Важно е разработените методи и инструменти да са **лесно достъпни и разбираеми за младежите, да се възприемат като привлекателни от тях и, не на последно място, да се възприемат като "ефективни" от младежите.**

ВЪНШНИ ПРЕПРАТКИ

Ang, R. P., (2016) Cyberbullying: Its Prevention and Intervention Strategies In Deb, S. (Ed).,

Child Safety, Welfare and Well-being: Issues and Challenges.

<https://doi.org/10.1007/978-81-322-2425-9>

Ciucci, E., Baroncelli, A., & Nowicki, S. (2014). Emotion Perception Accuracy and Bias in

Face-to-Face Versus Cyberbullying. *The Journal of Genetic Psychology*, 175(5), 382–

400. <https://doi.org/10.1080/00221325.2014.934653>

Del Rey, R., et al. (2015). Structural validation and cross-cultural robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior*, 50, 141–147. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.065>

Dooley, J. J., Pyżalski, J., & Cross, D. (2009). Cyberbullying Versus Face-to-Face Bullying. *Zeitschrift Für Psychologie / Journal of Psychology*, 217(4), 182–188. <https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.182>

Finamore, E. (2019, March 21). Can the law change how we behave? All About Law. Retrieved from <https://www.allaboutlaw.co.uk/commercial-awareness/legal-spotlight/can-the-law-change-how-we-behave->

Gazzetta Ufficiale. (2017). Disposizioni a tutela dei minori per la prevenzione ed il contrasto del fenomeno del cyberbullismo [Provisions for the protection of minors for the prevention and contrast of the phenomenon of cyberbullying] (Nr. 127). *Gazzetta Ufficiale - Serie Generale*. Retrieved from <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/2017/06/03/127/sg/pdf>

Ministry of Education, Culture and Science. (n.d.). Veiligheid op school [Safety at school]. Veilig leren en werken in het onderwijs | Rijksoverheid.nl. Retrieved from <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veilig-leren-en-werken-in-het-onderwijs/veiligheid-op-school>

Ministry of Justice and Security. (n.d.). Wat doet de Nationaal Rapporteur? [What does the National Reporter do?] Over ons | Nationaal Rapporteur. Retrieved from <https://www.nationaalrapporteur.nl/over-ons/aanpak-mensenhandel-en-seksueel-geweld-tegen-kinderen>

NOS. (2020, February 14). Kamer wil Nationaal rapporteur internetcriminaliteit [House of Representatives wants National reporter cybercrime]. Retrieved from <https://nos.nl/artikel/2322946-kamer-wil-nationaal-rapporteur-internetcriminaliteit>

- Parliament of Romania (2011, January 5). Law no. 1/2011 on Education. Retrieved from https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/law-no-12011-education_en
- RTL Boulevard. (2016, April 26). *Petitie Peter R. de Vries succes: 80.000 handtekeningen* [Petition Peter R. De Vries success: 80,000 signatures]. Retrieved from <https://www.rtlboulevard.nl/entertainment/artikel/608766/petitie-peter-r-de-vries-succes-80000-handtekeningen>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Sticca, F., Ruggieri, S., Alsaker, F., & Perren, S. (2013). Longitudinal Risk Factors for Cyberbullying in Adolescence. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(1), 52–67. <https://doi.org/10.1002/casp.2136>
- Toepoel, V. (2015). *Doing surveys online*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tomé-Fernandez, M., Ortiz-Marcos, J.M., & Olmedo-Moreno, E.M. (2019). Educational environments with cultural and religious diversity: Psychometric analysis of the cyberbullying scale. *Religions*, 10(443). <https://doi.org/10.3390/rel10070443>
- UNICEF. (n.d.). Convention on the Rights of the Child. Retrieved from <https://www.unicef.org/child-rights-convention>
- Veiligheid.nl. (n.d.a). Fysieke veiligheid op scholen [Physical safety at schools]. Kinderveiligheid | VeiligheidNL. Retrieved from <https://www.veiligheid.nl/kinderveiligheid/professionals/scholen/fysieke-veiligheid>

Veiligheid.nl. (n.d.b). Sociale veiligheid op scholen [Social safety at schools].

Kinderveiligheid | VeiligheidNL. Retrieved from

<https://www.veiligheid.nl/kinderveiligheid/professionals/scholen/sociale-veiligheid>